

Vetenskapens retorik

Av José Luis Ramírez

Min envishet vid behandlingen av metaforproblemet och (i dess förlängning) av metonymiproblemet beror på att vi i århundraden har dränkts i en uppfattning av detta fenomen som har att göra med ett speciellt manipulerande (och i bästa fall som en imiterande poetisk resurs) av något som är närvarande i vartenda ord eller uttryck, som vi använder för att kommunicera med varandra eller för att förklara någonting – inte bara pedagogiskt utan vetenskapligt.

Man vill fortfarande inte inse att vi inte skulle kunna kommunicera med varandra utan att använda ljudkombinationer och (i sin förlängning) semantiskt bildade uttryck som refererar till något som åhöraren kan känna igen. Utan någon form av etymologisk igenkännande kan vi inte gissa vad den andre säger, när det gäller något aktuellt eller helt nytt.

Det som redan föreligger i de fonematiska kombinationerna kan man sedan utveckla till valet av hela ord eller hela meningar för att benämna något nytt. Jag ville i min tidigare text, "Ordbildningens fundament", visa detta i de exempel på fonetiska konstruktioner som låter några konsonanter bli igenkända som hjälp för att antyda en mening.

Detta lärde jag mig när jag följde några universitetskurser i arabiska. Arabiskan skriver endast sina konsonanter och ordets semantiska betydelsegrund ligger i 2-3 konsonanter (inte utan att likställa P med B och T med D m m).

Fenomenet finns således redan i språkbildningen, men sprider sig till alla morfem och till hela ordet som kan brukas i nya situationer för att (på gott och ont) återge en meningsgrund.

Det är detta som leder till de mer vardagsmässiga metaforerna som, vi lärt oss att tolka som ett slags poetiska eller litterära uttryck. Vi kan t ex tala om "ingredienser" både när vi lagar mat eller när vi utvecklar en text. Och "text" är både tyget och skriften.

Benämningen "ekonomi" sköts exempelvis över från dess primära betydelse (hushållning) till "utbytet av varor och tjänster" (vilket inte stannar vi metaforen, utan blir en metonymi). Eftersom ordet dessutom är "grekiska för oss" (såsom det brukar sägas), tappar man bort vad det betydde från början. Glidningen av betydelsen är inte längre en metafor, utan en metonymi. Av metonymier är vårt samhällsspråk helt "stenlagt".

Nåväl. Detta kan studeras på ett mycket mer ingående sätt än jag gjort här. Man kan därmed utveckla en retorikkunskap, som jag (i kontrast med den rådande uppfattningen av Retoriken) kallar "konsten att veta vad vi gör med orden och vad orden gör med oss".

Detta är just vad Colin Murray Turbayne utvecklar i sin bok "The Myth of Metaphor", där han visar hur det mest framstående vetenskapliga språket är genomsyrat av metaforiskt återgivna eller konstruerade termer och beskrivningar.

Vi hoppar över orden och försöker se vad de ska utpeka, vilket ofta leder till semantiska reduktioner och metonymiska situationer som får oss att titta åt fel håll eller synekdochiska reduktioner av det som borde menas. Då kan frågan ofta uppstå "Hur menar du?" eller "Jag skulle säga så... i stället".

Detta framgår av det inledande kapitlet om "Metaforens natur" i Murray Turbaynes bok. Boken gör sedan upp med våra mest berömda och seriösa vetenskapliga teorier och har också ett kapitel om hur "seendet" påverkat vår semantik, som om den verklighet vi känner och talar om vore det vi ser med ögonen.

När vi nämner det vi ser träder rösten och hörseln in i stället, men vi fortsätter att tro att det är det sedda som gäller.

I samma spår som M. Turbaynes bok ligger Mall Stålhammars "Metaforernas mönster i fackspråk och allmänspråk" som, förutom att vara utgiven i Carlssons förlag, kan öppnas i och kopieras från nätet genom Göteborgs universitets generösa erbjudande av en PDF-kopia.

Referenser

Ramirez J (1995): Skapande mening – Om meningens nedkomst en studie i antropologisk tropologi. I avhandlingen Skapande mening - en begreppsgenealogisk undersökning om rationalitet, vetenskap och planering. Avhandling 13:2. Stockholm: Nordiska institutet för samhällsplanering.

Stålhammar M (1997): Metaforernas mönster – i Fackspråk och Allmänspråk. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Turbayne C M (1966): The Myth of Metaphor. New Haven and London: Yale University Press.